

Šiandien, nors gyvename ir naujas informacinių technologijų laikais, daug žinių apie Šilalės rajono Pajūrio gyvenvietę net ir Internetu nerasime. Nedaug kas žino, kad šis miestas anksčiau dar ir Valavičių, Žvingių Pajūrio vardais buvo vadinams. Kiek išsamesnis jo pristatymas – tik Vikipedija leidinyje ([http://lt.wikipedia.org/wiki/Pajūris_\(Šilalė\)](http://lt.wikipedia.org/wiki/Pajūris_(Šilalė))). Čia paskelbti duomenys dažniausiai kartojami kitose paskutiniuosius metais sukurtuose, turizmui pritaikytose interneto svetainėse.

Atvykę į pajūrį 2010 m. vasarą, pasijutome lyg baidarininkų kurorte. Buvo pats pavakarys, o čia, prie buvusio dvaro, vieno iš baidarininkų maršrutų Jūros upe paskutinis punktas. Pasiekę jį,

Pajūrio herbas.
Dailininkas Arvydas Každailis

baidarininkai palikdavo baidares jų šeiminkams, ir sukldavo toliau savo iškylių takais, o baidarių savininkai, pasikrovę jas į specialiai paruoštas mašinas, išveždavo į pradinį maršruto punktą, kur ryte jų jau laukdavo kiti vandens sporto mėgėjai.

Miestelyje virė gyvenimas: kas apie namus triūsė, kas prie upės atsigaivinti skubėjo, po miestelį su draugais vaikštinėjo.

Pajūris nuo 1995 m. – to paties pavadinimo Šilalės rajono seniūnijos centras, susiformavęs prie kelio Šilalė–Šilutė ir Jūros upės, į kurią prie miestelio įteka Nemylas. Gyvenvietės pavadinimas kilęs nuo Jūros upės. Nuo Pajūrio apie 10 km į pietvakarius – Šilalė, 13 km į šiaurės rytus – Vainutas.

Iš Pajūrio eina keliai į Šilalę, Didkiemį, Vainutą.

Pajūrio seniūnijai dabar priklauso 11 152 ha teritorija, kurioje gyvena apie 2 500 žmonių. Seniūnijoje iš viso yra 42 kaimai. Tai Ažuolija, Bačiškė, Barboravas, Dapkiškė, Džiaugėnai, Griaužai, Gulbiškiai, Jomantai, Jonaičiai, Kalniškiai I, Kamščiai, Keberkščiai, Kirnės I, Kirnės II, Kukariškė, Kunigiškiai, Kusiai, Libartai, Lileikėnai, Loma, Maskolija, Medeliškė, Nedojės, Paežeris, Pailgotis, Pajūris, Pakalniškiai I, Pakisys, Palaivis, Paskarbiškiai, Pažvėris, Reistrai, Spraudaičiai, Stegvilai, Stigraliai, Tūbučiai, Užjūris, Užlaidinė, Vidutiškė, Vilkų Laukas, Visdžiaugai, Žvingjai.

Seniau Pajūris priklausė senajai istorinei Karšuvos žemei. Vietovė tarsi prisagstyta piliakalnių. Ant jų kovų su kryžiuočiais metais stovėjo gynybinės pilys, priklausiusios Jūros gynybinei sistemai.

1498 m. pirmą kartą istoriniuose šaltiniuose paminėtas Pajūrio vardas (lenk. *Poiurzu*).

XIV a. istoriniuose šaltiniuose minimas Nemylo upelis.

XVI–XX a. Pajūris buvo valsčiaus centras.

Nuo 1514 m. istoriniuose šaltiniuose minimas Pajūrio valsčius.

XVI a. Pajūryje buvo valdovo dvaro valda, tačiau ji anksti tapo privačia nuosavybe – atiduotas LDK pažiūrininkui Motiejui Vainai. Vėliau Pajūrį valdė jo sūnus žemaičių karužas Mykolas Vaina. 1521 m. istoriniuose šaltiniuose pradedami minėti Pajūrio valsčiaus tįjūnai – valstybinių žemių valdytojai. XVI– XVII a. Pajūrio tįjūnais buvo didikų Šemetų, Vainų, Valavičių giminių nariai.

1517 m. Pajūris kariuomenės reikalams turėjo statyti 64 arklus.

1526 m. Bernardo Vapovskio žemėlapyje pažymėtas Pajūris.

1600–1615 m. Pajūrio tįjūnas buvo LDK iždininkas, Žemaitijos seniūnas Jeronimas Valavičius.

1667 m. istoriniuose šaltiniuose minimas Pajūrio pavietas.

1777–1790 m. pastatyta pirmoji Pajūrio bažnyčia (tuo metu – Kvėdarnos parapiinės bažnyčios filija.). Statyba rūpinosi Pajūrio valdytojas Valavičius.

1852 m. Pajūryje pradėti rengti savaitiniai turgūs, tris kartus per metus vykdavo prekymečiai.

(Nukelta į 80 p.)

Iš kairės: Pajūrio dvaro pastatas, kurį laiką priklausęs vienuolynui, dabar čia čia gyvena šeimos; Pajūrio lurdas

(Atkelta iš 79 p.)

1853–1863 m. gyvenvietėje veikė parapiinė mokykla.

1849 m. parapijiečių lėšomis medinė Pajūrio bažnyčia atstatyta.

1859 m. Pajūrio bažnyčia tapo Šilalės valsčiaus Rietavo dekanato Žvingių parapijos filija.

1912 m. įsteigta Pajūrio parapija, kuri veikia iki šiol.

1915 m. pradžioje prie Pajūrio įvyko vokiečių ir rusų kariuomenių susirėmimas, kurio metu užsidegė Pajūrio bažnyčia.

1859 m. Pajūryje buvo 119 gyventojų, 1897 m. – 503, 1923 m. – 499, 1970 m. – 567, 1986 m. – 1170, 2001 m. – 873, 2005 m. – 945.

1867 m. Pajūryje pradėjo veikti valdiška rusiška mokykla.

XIX a. vid. Pajūrio dvaras atiteko didikams Čapskiams.

XIX a. pab. Pajūrio dvaras tapo kunigaikščių Povstanskių nuosavybe.

Žemaičių vyskupo Motiejaus Valančiaus laikais Pajūryje veikė parapiinė mokykla (1853 m. joje mokėsi 35 mokiniai).

1912 m. įkurta Pajūrio parapija.

Pirmojo pasaulinio karo metais Pajūrio dvare veikė kaizerinės Vokietijos sudaryto Pajūrio apskrities centro administracija.

1919 m. Žemaičių vyskupas Pranciškus Karevičius Švč. Trejybės titulu konsekrovo Pajūrio bažnyčią, kuri tuo metu buvo Kvėdaros bažnyčios filija.

1915–1918 m. Pajūris buvo apskrities centras.

1919 m. vykstant Lietuvos administraciniam padalijimui Pajūris buvo prijungtas prie Šilalės valsčiaus.

Nepriklausomos Lietuvos metais vykstant Žemės reformai, Pajūrio dvaras buvo išdalintas. Centrinis dvaro pastatus nupirko Kazys Nausėda. Jis XIX a. 7–8 deš. pastatus, kuriuose buvo veikusi spirito varykla, rekonstravo ir čia įrengė vandens malūną, lentpjūvę, vilnų verpyklą. Nuo 1928 m. dvaro sodyboje veikė pieninė. Vėliau šeimininkas nutarė dvaro centrinį pastatą kaip palikimą užrašyti vienuoliams pranciškonams, kurie 1935 m. čia įkūrė noviciatą. 1940 m. Pajūrio vienuolyne gyveno 23 broliai ir 4 kunigai. Lietuvoje įvedus sovietų valdžią, vienuolynas buvo uždarytas. Iš pradžių čia veikė žemės ūkio mokykla, technikumai. Vėliau jame buvo įrengti butai.

1830 m. Pajūryje pastatyta klasicizmo stiliaus Švč. Trejybės bažnyčia, čia stovinti iki šiol.

1946 m. Pajūris tapo apylinkės centru. Sovietmečiu jis taip pat buvo ir kolūkio, nuo 1975 m. – tarybinio ūkio centras.

1995 m. Pajūris tapo to paties pavadinimo seniūnijos centru.

Miestelio centre, prie autobusų stoties – memorialas „Žuvusiems Sibire“ bei „Žuvusiems už Lietuvą“. Jį sudaro obeliskas ir pusraciū išdėstyti 7 akmenys, kurie simbolizuoja svarbiausius re-

Pajūrio aukštesniosios žemės ūkio mokyklos kompleksas

gionus, į kuriuos sovietmečiu buvo ištremti Pajūrio gyventojai. Tai Jakutija, Komija bei Irkutsko, Permės, Tomsko sritys ir Chabarovsko, Krasnojarsko kraštai.

2009 m. Lietuvos Respublikos prezidento dekretu patvirtintas Pajūrio herbas. Jo etaloną sukūrė dailininkas Arvydas Každailis.

Tarp žymiausių Pajūrio krašto žmonių – operos dainininkas, pedagogas Zenonas Palauskas (1919–1985), Steigiamojo seimo narys, Tauragės burmistras (1925–1927) Jonas Bildušas (1895–1966).

Netoli Pajūrio – Keberkščių kaimas, menantis 1863 m. tragediją, kai, netikėtai užkluptas, šioje vietoje į mūsų turėjo stoti 1863 m. sukilėlių būrys. Daugelis jo kovotojų net neturėjo galimybės pasiimti ginklų. Žuvusiuosius rusų kariuomenė suvertė į 5 m ilgio ir 2 m pločio duobę. Vėliau tos žemės savininku tapęs S. Grajauskas, kapo vietą aptvėrė tvorele ir pastatė medinį kryžių.

Gana nemažai informacijos, gyvendamas Šilalės rajone, apie Pajūrį buvo sukaupęs JUOZAS MICKEVIČIUS. Kai kurie faktai, pateikti jo darbe „Šilalės rajono senovė“ (1938), jau yra paminėti mūsų tekste žemiau, tai, rengdami šią publikaciją, iš J. Mickevičiaus darbo ištrinkome tik tuos fragmentus, kurie papildo mūsų parengtą tekstą. Juos spausdiname žemiau.

PAJŪRIO APYLINKĖS

JUOZAS MICKEVIČIUS

Pajūrio apylinkė nuo senų laikų buvo strateginė vieta. Tai liudija iki mūsų dienų išlikę piliakalniai. Prie Pajūrio miestelio, Jūros upės kairiajame krante, yra išlikę net dviejų pilių pėdsakai. XIV a. per Pajūrį kryžiuočiai veržėsi į Žemaičius. Prieš Pirmąjį pasaulinį karą

rusų caro karo valdžia dešiniajame Jūros upės krante rengėsi daryti betoninius įtvirtinimus, buvo padariusi jų planus, tačiau spėjo iškasti tik paprastus apkasus. 1915 m. kovo mėnesio pabaigoje per Pajūrį žygiavo vokiečių armija, kuri šiose apylinkėse keletą kartų buvo stojusi į mūšį su atsitraukiančios rusų armijos daliniais.

Pajūrio valsčius yra labai senas. Jis buvo dar Vytauto Didžiojo laikais. 1520 m. rašytiniuose šaltiniuose jis taip pat minimas. Pajūrio miestelis nuo seno buvo Pajūrio apskrities centras, o Pajūrio dvaras – Lietuvos didžiojo kunigaikščio nuosavybė. Didieji Lietuvos kunigaikščiai į Pajūrio girias atvykdavo medžioti. Pajūrio dvaras buvo labai didelis, jo žemės siekė net Prūsiją. Jam priklausė Rubinavos (Šilalės vlsč.) dvaras, Vainuto valsčius ir dar keli kiti dvarai.

1528 m. Vilniaus seimo nutarimu (pagal 1528 m. karo prievolės įstatymą) karinės mobilizacijos metu Pajūrio valsčius turėjo statyti 64 raitus ir ginkluotus bajorus (karius). Nuo 8 valakų dirbamos žemės bajoras mobilizacijos metu turėjo statyti vieną ginkluotą kavaleristą (raitelį). Taigi 1528 m. Pajūrio valsčiuje, kuris priklausė Pajūrio dvarui, dirbamos žemės turėjo būti 512 valakų (10 440 ha). Bajorų Pajūrio teritorijoje gyveno nedaug.

Po Liublino unijos Pajūrio valsčius buvo pavadintas apskritimi, o Pajūrio bažnytkaimis – apskrities miestu (centru).

1764 m. Seimas Pajūrio valsčių priskyre Telšių apskrčiai (pavietui). 1894 m. Pajūrio valsčius buvo panaikintas, vietoje jo įsteigtas Šilalės valsčius. Taip Pajūris tapo Šilalės valsčiaus seniūnija.

Vėliau šilališkių iniciatyva Pajūrio valsčius buvo panaikintas, o jo administracija perkelta į Šilalę. Panaikinus Pajūrio valsčių, Pajūryje liko tik Pajūrio seniūnija. Tuo metu ją sudarė Pajūrio bažnytkaimis, Baciskės, Dabkiškės, Graužių, Nedojų, Pakalniškių, Užjūrio kaimai, Pajūrio dvaras, Siurbelynės, Kalniškių vienkiemiai.

Pajūrio dvaro žemės su visomis gėrybėmis sudarė Pajūrio tėvoniją / Pajūrio pavietą ir išsilaikė iki III-ojo padalijimo.

XVI a. pab. už tarnybą Pajūrio tėvonija buvo atiduota valdyti Lietuvos kunigaikštystės išdininkui Motiejui Vainai (*Woje*), po kurio mirties Pajūrio tėvoniją pradėjo valdyti jo sūnus Žemaičių vėliavininkas Mykolas Vaina. Paveldėjimo teise Pajūrio tėvoniją kartu su Vainuto valsčiumi 1766 m. atiteko Žemaičių seniūniui Šemetai (*Szemioty*). Jo valdymo laikas buvo pastatytas Pajūrio miestelis ir susiformavo šie kaimai: Paliepė, Kasulka, Lenčė, Priekapis, Služė (*Paliepie, Kasulki, Lencze, Prejkopy, Slucze*). Tuo laikotarpiu karo reikalams tįjūnas mokėdavoo mokesnį (*kwartą*).

1755 m. Pajūrio tėvoniją nusipirko Volemriai. Iš Volmerių Pajūrio tėvonija perėjo Valavičių (*Wollowiczow*) nuosavybėn. Jie Pajūryje negyveno – į Pajūrį bei Rubinavą tik vieną kartą metuose atvažiuodavo pamedžioti.

Po Valavičių Pajūrio ir Rubinavo dvarai perėjo Svirtūnų nuosavybėn. Jie turėjo daug dvarų ir kituose valsčiuose.

1854 m. Pajūrio tėvonijos žemės iš Svirtūnų įsigijo buvęs Kauno gubernijos bajorų maršalka grafas Adolfas Čapskis (*Czapski*). Čapskių rezidencija buvo Berženuose (Kelmės r.). Beje, atlikus tyrimą nustatyta, kad Povilo Ščulgos rašinys apie Rubinavos dvarininko Čapskio žiaurumą neatitinka tiesos.

Iš Čapskių Pajūrio dvarą su visomis jam priklausiusiomis žemėmis įsigijo turtingas kariuomenės gydytojas Jonas Povstanskis (*Powstanski*). Jis Pajūrio ir Rubinavos dvarus pirkė jau po baudžiamos panaikinimo, tai čia įsigijo tik nekilnojamoji turta. Gydytojas buvo geros širdies, dosnus ne tik savo tarnautojams, kumečiams, bet ir kitiems neturtingiems apylinkės gyventojams. Daugelis jo dvarų tarnautojų – urėdų, eigulių, kalvių – iš Povstansko dvarų įsigijo nuosavus ūkius, tad Povstansko vaikai paveldėjo žymiai

mažesnes valdas, negu jų tėvas iš pradžių čia jų buvo įsigijęs.

1921 m. buvo nusavintas L. Povstanskiui priklausęs Čiulių miškas (743 ha), buvęs Molėtų valsčiaus Utenos apskrityje.

Pajūryje Povstanskis savo lėšomis išlaikė lietuvišką pradžios mokyklą. Ją prižiūrėdavo Žemaičių vyskupas Motiejus Valančius. Vaikai žiemos metu mokykloje mokydavosi skaityti lietuviškai išspausdintas knygas, kad galėtų, nuėję į bažnyčią, iš maldaknygių pasimelsti. Rusiškai, lenkiškai skaityti ir rašyti mažai teismokdavo.

1861 m. rusų valdžia Raseinių apskrityje uždarė pradžios mokyklą, buvusias klebonų laikomas parapišes mokyklas Kaltinėnuose, Skaudvilėje, Žvingiuose, Rietave, taip pat ir Pajūryje. Vietoje jų buvo įsteigtos valdžios išlaikomos rusiškos mokyklos.

Pajūrio dvaras turėjo savo kalvę. Kalviui buvo mokama alga ir skiriama ordinarija. 1936 m. ekspedicijos dalyviai padarė dvi kalvės nuotraukas.

1922 m. Pajūrio dvaras buvo išparceliuotas. Liko dvaro centras, kurį valdė Mauricijus Povstanskis. Na o 1940 m. rugpjūčio 1 d. Pajūrio dvaro centras buvo nacionalizuotas. Tada M. Povstanskis su žmona persikėlė gyventi pas dukterį į Rubinavos dvaro centrą. 1941 m. vasarą M. Povstanskis mirė. Jis palaidotas Šilalės parapišios kapinėse. Paskutinysis Pajūrio dvarininkas Povstanskis mirė 1942 metais.

Po karo dalis Pajūrio dvaro buvo perduota valdyti Pajūrio žemės ūkio mokyklai.

Po Antrojo pasaulinio karo iš Pajūrio dvaro buvo likusios tik sienos ir lentynos.

Pajūrio dvaro trobesius prieš karą įvertino Senovės paminklų apsaugos įstaiga. 1936 m. ji padarė Pajūrio rūmų, parko vartų ir tilto nuotraukas. Dvaras buvo saugomas Architektūros paminklų įstaigos.

1859 m. Pajūrio miestelyje buvo 16 ūkių, 119 gyventojai.

XIX a. pab. Pajūrio dvare gyvenęs P. Ledzinskis buvo sukaupęs archeologinį rinkinį.

XX a. I p. Pajūryje buvo smuklė, kurios nuotrauką yra padarę 1936 m. spalio mėn. čia vykusios V.A.K. ekspedicijos dalyviai.

Po 1935 m. buvusio Pajūrio dvaro bravoro pastatuose vienuoliai pranciškonai buvo gerai įsikūrę. Vienuolynas turėjo 42 ha žemės ūkį, savo elektrą, gerai įrengtą buvusį Pajūrio dvaro vandens malūną (tai užfiksuota vienuolyno penkiose nuotraukose, kurias padarė jau minėtos ekspedicijos dalyviai).

Kada Pajūryje apsigyveno žydai, nežinoma. 1864 m. čia jų dar nebuvo.

1941 m. vasarą Pajūrio dvare įsikūrė Sovietinės armijos kariai.

1941 m. birželio 22 d. vokiečių žvalgai iš sviedinių padegė Pajūrio miestelį. Per gaisrą tik katalikų bažnyčia, dvaras, pranciškonų vienuolynas ir bažnytkaimio pakraščiai nesudegė.

1930 m. įsteigtose buvusios Pajūrio filijos bažnyčios kapinėse, esančiose prie kelio Pajūris–Šilalė, yra senkapis. Šios kapinės XX a. 3–4 deš. buvo apaugusios medžiais, aptvertos mūro ir medžio tvora. Žmonės jas vadindavo senaisiais kapais. Jose esančiame senkapyje buvo randama įvairių senienų. 1935 m. šios kapinės ekspedicijos metu buvo nufotografuotos. Pajūrio parapijos komiteto narys Juozas Velavičius buvo pasirašęs pasižadėjimą saugoti senkapį nuo naikinimo. 1935 m. Šilalės nuovados viršininkas ėmėsi iniciatyvos sutvarkyti griūvančią kapinių tvorą.

1912 m. kasant Pajūrio vienuolynui priklausiusioje žemėje kanalą, kuris nuvestas į Jūros upę, apie 1 m gylyje buvo rasta medinė senovinė valtis. Tada atkastas tik vienas jos galas. Valtis palikta gulėti griovio dugne, o kita dalis liko žemėje. Šalia valtės rastas ir dar nesupuvęs storas ažuolas. XX a. 4 deš. pabaigoje tas kanalas jau buvo užslinkęs žeme, priaugęs medžių.